

Wonen waar
het water wil
zijn; wanneer
overspelen we
onze hand,
vraagt *Corine
Nijenhuis*

Corine Nijenhuis is auteur van literaire non-fictie en historische romans. De strijd tussen mens- en natuurkracht is een terugkerend thema in haar werk.

Is het hoogmoedig te wonen waar het water ook wil zijn?

Hollanders leven al sinds mensenheugenis samen met het water. We zetten het water naar onze hand. En wanneer we die hand dreigen te overspelen, doen we een stap terug. *Corine Nijenhuis* vraagt zich af of dat nog steeds zo is.

Storm Ciarán was nog niet half op sterkte die ochtend in november, toen ik per app de vraag kreeg van een vriend. Of wij last hadden van de hoge waterstand? Nee. Mijn man en ik wonen op een voormalig binnenvaartschip dat met het water meebeweegt. Wanneer wij niet varen dan ligt ons schip afge-meerd aan een drijvende steiger die eveneens meestijgt of -daalt. Dat geldt niet voor de huizen in de aangrenzende Houthaven. Deze nieuwe Amsterdamse woonwijk is gebouwd in water dat vroeger als haven fungeerde. Zeven kunstmatige eilanden hebben de ligplaatsen van werk- en woonschepen ingenomen, waaronder die van ons schip. De huizen die op het opgespoten land gebouwd zijn, zijn duurzaam en klimaatneutraal, maar ze bewegen niet mee met het waterpeil. Dat was goed te zien die ochtend in november toen het water in de aan het IJ grenzende Houthaven binnen drie uur tijd zo'n dertig centimeter steeg. De golven klotsten tegen de raamkozijnen. Gelukkig hoefden de bewoners zich geen zorgen te maken. De huizen zijn tot 80 centimeter boven NAP waterdicht, een bewuste keuze met het oog op klimaatverandering, aldus een woordvoerder van de gemeente. Dat het waterschap Amstel, Gooi en Vecht zich wél zorgen maakte heeft ongetwijfeld te maken met hun genegeerde advies om de eilanden verder op te hogen dan nu het geval is. Gemeente en waterschap hebben blijkbaar twee verschillende visies, maar hun tegenstander is dezelfde. Het water. Water. In ons lage deltaland is het een alom aanwezig en allesbepalend element. Wij Hollanders leven samen met dat water, al sinds mensenheugenis. Dat doen wij op doelmatige en verstandige wijze: de Nederlandse geschiedenis toont een brede samenwerking waar wij ons voordeel mee doen. Wij gebruiken het water voor de handel, we wapenen ons ermee om indringers buiten te houden. En waar het water onze vijand wordt, bouwen we waterwerken om onszelf te beschermen. Wij zetten het water naar onze hand. Maar wanneer we die hand dreigen te overspelen, doen we een stap terug. Om de onderlinge relatie goed te houden, zodat het natuurlijk evenwicht bewaard blijft. Dat is de wijze waarop wij Hollanders ons verhouden tot het water. Berekenend maar respectvol. Zo is het eeuwenlang gegaan. Maar gaat het nog steeds zo? Aanpassing aan de natuurlijke omstandigheden lijkt voor ons een rekbaar begrip te zijn geworden. We beperken de rivieren in hun bewegings-

vrijheid, we houden de zee buiten door almaar hogere dijken te bouwen rond ons dalende land. Wij tonen ons superieur aan de natuur. Met in ons hooghartig achterhoofd de wetenschap dat de zeespiegel stijgt waardoor de grote rivieren hun water steeds moeilijker zullen kunnen afvoeren. Nu de mens steeds meer ruimte nodig heeft en het creëren van nieuwe woonplekken een dringende kwestie is geworden, lijkt samenwerking te veranderen in wilsoplegging. Inmiddels bouwen we buitendijks in de uiterwaarden en leggen we woonwijken aan op het laagste punt van ons land. Plekken waar het water ook wil zijn. Het spanningsveld tussen de gewenste maakbaarheid van onze omgeving en de natuurlijke omstandigheden neemt toe. Het roept de vraag op hoe houdbaar het is de natuur steeds verder de wil op te leggen. Wanneer overspeelt de mens zijn hand? Wat zijn daarvan de consequenties? En waar kunnen wij het best zoeken naar een antwoord op die vragen: in de berekende voorspellingen van de toekomst of in de beleefde ervaringen van het verleden?

Ten tijde van ingenieur Lely, die het droogleggen van de Zuiderzee overzag, was het gebruikelijk ruim aandacht te schenken aan de historische dimensie van radicale ingrepen in de natuur. Voordat er iets in het landschap gebouwd, gegraven, gedicht, verlegd of verhoogd werd, keken niet alleen ingenieurs naar vergelijkbare projecten uit het verleden, ook beleidsmakers verdiepten zich in eerdere ontwikkelingen en de gevolgen ervan op de lange termijn. Historische geografie was niet alleen belangrijk in het onderwijs maar ook in de praktijk. Leren van het verleden. Van successen. Maar vooral ook van mislukkingen. Zodat de vaak harde lessen niet voor niets waren geweest; ze leverden voortschrijdend inzicht op. Gedurende de vorige eeuw nam de gewoonte af om nieuwe ingrepen in de natuur vanuit een historisch perspectief te overwegen. In onze huidige tijd lijkt het vooral te draaien om hoe wij met het water 'willen' leven, in plaats van 'kunnen' leven. In Arnhem zullen ruim vierhonderd woningen in de uiterwaarden worden gebouwd. Onbegrijpelijk met het oog op het programma 'Ruimte voor de Rivier' van Rijkswaterstaat en de kabinetsvisie dat water en bodem sturend moeten zijn bij het maken van ruimtelijke keuzes, vinden de tegenstanders van het bouwproject. Onder andere Arnhemse inwoners en Milieudefensie wijzen erop dat de ruimte in de uiterwaarden hard nodig zal zijn om water op te kunnen van-

FOTO FLIP FRANSEN

gen in (komende) tijden van een klimaatcrisis. Maar hun bezwaar is in maart 2023 door de Raad van State afgewezen. De Raad liet een rapport opstellen door deskundigen waaruit ondermeer blijkt dat het bouwproject helpt bij klimaatadaptie doordat er een nevengeul gegraven zal worden die het waterpeil in de Nederrijn zo'n tien centimeter doet dalen. Dat is mooi meegenomen, maar volgens Rijkswaterstaat zullen de uiterwaarden bij Arnhem toch al niet vollopen, vanwege het beleid 'Lek ontzien'. Dat beleid betreft de afvoerdeling van het Rijnwater dat bij Lobith via de Boven-Rijn Nederland binnenkomt. Deze rivier splitst zich verderop in Waal en Panterdensch kanaal, waarna dat laatste het water weer verdeelt over IJssel en Nederrijn; de rivier die langs de uiterwaarden bij Arnhem stroomt. Die Nederrijn gaat stroomafwaarts over in de Lek waar door bebouwing al dermate veel knelpunten zijn dat er niet nog meer water langs kan dan nu al het geval is. Daarom wordt de afvoerdeling door Rijkswaterstaat afgestemd middels regelwerken bij het splitsingspunt van de Boven-Rijn in Waal en Panterdensch kanaal.

Het Panterdensch kanaal heeft een cruciale functie in de waterverdeling van ons land. De 'Hoofdgraaf van Nederland' werd tussen 1701 en 1709 gegraven. Het doel was de waterafvoer beter te kunnen controleren, maar het tegendeel gebeurde. De doorgraving maakte de dynamische Waal onbeheers-

baar; de rivier verlegde zijn loop en vrat uiterwaarden, dijken en een compleet dorp op waarbij niet alleen huizen en de kerk werden verzwolgen maar ook de doden vanaf het kerkhof werden meegezogen in de kolkende stroom. Overigens had het Panterdensch kanaal zijn toekomstige eigenzinnigheid al eerder aangekondigd. Drie maanden voor de formele opening overstroomde de zomerkade die de rivier gescheiden hield van het kanaal in aanbouw. In één nacht tijd was de doorgang zo ver uitgesleten dat er een binnenvaartschip doorheen kon varen. Het was de opmaat voor een lange periode van dijkdoorbraken en overstromingen. Ben je een te ouderwetse scepticus wanneer je, middels de historische dimensie, wijst op de slagkracht van natuur die te sterk geknecht wordt?

Wie niet om wil zien, kan de historische dimensie ook in de toekomst visualiseren. Een gepland nieuw dorp in de diepst gelegen polder van Nederland leent zich er prima voor. Wie het project van de nieuwbouw in de Zuidplaspolder tekent, tekent een badkuip met woningen op de bodem. Wanneer je de tekening omdraait, schiet je als vanzelf zo'n 1000 jaar terug de tijd in: toen huizen nog op terpen gebouwd werden. De toenmalige bewoners ervan zullen zich vermoedelijk achter de oren hebben gekrabbt bij het zien van zoveel hoogmoed. Is het hoogmoedig te willen wonen op plaatsen

Wij gebruiken het water voor de handel, we wapenen ons ermee om indringers buiten te houden

waar het water ook wil zijn? En is het verstandig het antwoord uitsluitend te baseren op vertrouwen in op berekeningen gestoelde techniek? Want ook techniek blijkt feilbaar. De hoge waterstand in de Houthaven, op die ochtend in november, bleek niets met de storm van doen te hebben. Dat de waterstand in de nieuwe Amsterdamse wijk in drie uur tijd zo'n 30 centimeter steeg, had te maken met een stormring in het spuicomplex in IJmuiden. Nadat het overtollig regenwater tijdens eb was geloosd in de Noordzee, konden de spuikokers niet meer gesloten worden. Het gevolg was dat het zee-water tijdens hoogwater ongehinderd het Noordzeekanaal op kon stromen. Dijkgraaf van het waterschap Amstel, Gooi en Vecht Joyce Sylvester trok een heldere conclusie: „Dit onderstreept dat we moeten blijven investeren in ons watersysteem én dat we veel meer ruimte nodig hebben voor plotselinge waterberging. We zullen klimaatbestendig moeten bouwen en zullen soms genoodzaakt zijn om keuzes te maken in ruimtegebrek, om erger te voorkomen.” Ik vind dat een mooi inzicht. Het verwijst naar hoe het ooit was, onze samenwerking met het water: berekenend maar respectvol, bereid een stap terug te doen zodat onze relatie goed blijft. Wel heb ik nog een aanvulling. Die betreft de haast ondergelopen nieuwbouwwijk in de Houthaven. Kijk eens naar hoe het vroeger was. Dan zie je wellicht een (drijvende) oplossing voor de toekomst.